

De jaren '90.

Het is handig om over decennia te spreken en ze een karakter te geven en een gezicht. Tot op zekere hoogte hebben ze dat ook en dat helpt bij onze neiging om te vereenvoudigen en inzicht te krijgen in de gebeurtenissen. Men kan ook zeggen dat elk decennium het kind is van het vorige en de moeder van het volgende. Decennia maken deel uit van het grote continuüm van de tijd. Ze duren niet lang en niet kort, ze zijn het decor van ons leven dat eveneens de erfgenaam is van wat vooraf ging en we spiegelen er ons in.

Er waren de jaren '30 van de depressie en de opmars van extreem rechts die leidde tot de oorlog en zijn nasleep die de jaren '40 domineerden, de jaren '50 waarin de wereld opstond uit het puin, zij het met een nieuwe, Koude Oorlog en een gevaarlijke wapenwedloop maar ook met de hoop van Expo '58. Na de zorgeloze jaren '60 en de droom van de bevrijding en een andere, betere toekomst vertolkt door nieuwe goden afkomstig uit de jeugdcultuur, kwam de kater in de jaren '70 met punk, de eerste oliecrisis en de autoloze zondagen, teken van onze afhankelijkheid van een destructieve grondstof uit een zeer explosief gebied. De jaren '80 zagen de schilderkunst terugkeren van weggeweest en de kunstmarkt flamberen en met de kunstmarkt de beurs. Van Gogh brak duizelingwekkende records met in zijn zog een nieuwe generatie kunstenaars die zich onderwierp aan mercantiele wetten. De catalogi werden veelkleurig en zienderogen zwaarder en luxueuzer. In de Perzische Golf werd een lange, uitputtende en weinig opgemerkte oorlog gevoerd tussen twee oliegiiganten, Iran en Irak. De moslimwereld scheen een slapende reus die, in 1979, het ominieuze jaar 1400 van de Islamitische kalender, met gedruis ontwaakte. Saddam Hoessein greep de macht in Irak en ayatollah Khomeiny in Iran. Ze werpen hun lange schaduw tot in onze dagen.

Na een miljoen doden in het mislukt militair avontuur tegen Iran keerde Saddam zich in de zomer van 1990 tegen Koeweit. Hij werd verdreven uit de '19de provincie' maar stelde de nederlaag voor als een overwinning en bleef de wereld uitdagen. Hij beheerste de internationale scène maar moest de aandacht delen met de Sovjet-Unie die in '91 verbrokkelde in 15 nieuwe rusteloze staten. Tien jaar tevoren, op de drempel van 1980, was de Sovjet-Unie met groot vertoon Afghanistan binnengevallen en de trage ondergang van de tweede supermacht ingezet.

Sinds IBM in 1981 de PC ontwikkeld had, ging het steeds sneller. Tegen 1990 verschenen de eerste zakenlui met laptops. Een jaar later waren de eerste draadloze zaktelefoons op de markt en voor het decennium goed en wel voorbij was liep iedereen er mee rond. Tenminste in het rijke Westen, waar de computer en het internet tegelijk de woonkamer en de geesten veroverden. De wereldsystemen werden er afhankelijk van en op de vooravond van het jaar 2000 ontstond bijna paniek over de millenniumbug, een virus dat bij de overgang rampen zou veroorzaken die uitbleven. De commotie tekende diepgaande evoluties binnen de media die werden gestuurd door nieuwe technologieën en een focus op gelegenheidsverhalen en hypes. Dat vertaalde zich politiek in de opkomst van one-issue partijen, politieke ready mades. In de loop van de jaren '90 voltrok zich bij de media een snelle machtsconcentratie in handen van

enkele intercontinentaal opererende magnaten die vrijwel uit het niets waren opgestaan. Zij schreven de nieuwe, commerciële recepten die de redactiezalen veroverden. Dat had invloed op het wereldbeeld van de consument dat schetsmatiger werd en geleidelijk van nuances beroofd.

Dat was geen al te best uitgangspunt voor een confrontatie met een wereld die de westerse moderniteit koppig afwees. Die afwijzing bleek het duidelijkst uit een reeks aanslagen. Een eerste op het World Trade Centre in New York in februari 1993 was de voorbode van veel meer en zou in het volgend decennium leiden tot exorbitant dure en vruchteloze oorlogen en de verlamming van de grootste wereldmacht. In de loop van de jaren '90 hadden de terroristen genoeg expertise, verbeelding en ambitie verworven om bij het orgelpunt ervan, op [11 september 2001](#), de wereld met verbijstering te slaan. Hun leider, een fanatieke, onbekende miljardair, hield zich op in het onherbergzame Afghanistan, het land dat aan de wieg stond en aan het graf van dit decennium. Kort voor het begin ervan, in 1989, waren de laatste soldaten van het Rode Leger uit Afghanistan vertrokken na een uitputtend verblijf dat tien jaar had geduurd en niet alleen het Vietnam was van de Sovjet-Unie, maar het Waterloo. Het land dat ze verlieten verzonk in absolute chaos omdat ook de Verenigde Staten zich ervan afwendden na de overwinning van de mujahedin die met elkaar op de vuist gingen met de arsenalen die ze van de CIA hadden gekregen. En Pakistan, waarvan de dictator voorbeeldig had meegewerkt door de oproep tot de heilige oorlog voluit te steunen en predikanten vrij baan te geven om te missioneren in maatschappij en leger, kreeg de vrije hand om halfweg de jaren '90 in het chaotische buurland, de Taliban aan de macht te helpen. Weldra verleende mullah Omar gastvrijheid aan de Saoedische miljardair met zijn lange baard die ook een veteraan was van de jihad tegen de Sovjets. De jaren '90 waren de aanloop tot het ongezien vuurwerk van [11 september 2001](#). Millennia nemen enige tijd om te beginnen, in dit geval was negen maanden, maar het startsein weergalmde tot in de verste valleien van de planeet.

Doordat de Koude Oorlog was gewonnen zonder dat een schot was gelost, tenzij door wildemannen in de Hindu Kush, was de klassieke krijgskunst op losse schroeven gekomen. In de Balkan en Afghanistan woedden asymmetrische conflicten van een kleine David met de grote Goliath. Zelfs op het oude, beschaafde continent brandden de dorpen en steden en was de burgerbevolking het mikpunt. Een grote vernieuwing was de menselijke bom, die voor het eerst sinds de Japanse kamikazes opnieuw was ingezet, begin de jaren '80, in Libanon, het buurland van Israël dat niet moest vrezen uit de belangstelling te verdwijnen.

De smadelijke aftocht van het Rode Leger uit Afghanistan was een gebeurtenis van belang die beschouwd werd als de overwinning van Amerika, het liberaal kapitalisme, en in het bijzonder van president Reagan. Het Sovjetrijk verbrokkelde kort daarna en bij de aanvang van de jaren '90 lagen de kaarten op het wereldtoneel plots helemaal anders. De olierijke, weke onderbuik van het voormalig imperium was en bleef een begerenswaardige prooi. Er brak een oorlog uit in Tadzjikistan en een burgeroorlog in het buurland Afghanistan, waar de stammen nu echt de smaak te pakken hadden en krijgsheren elkaar te lijf gingen op leven en dood. Toen het land, inclusief zijn hoofdstad in de as waren gelegd en geen steen meer op een ander lag, kwamen uit de woestijn apostelen van het geloof, ontwapenden de legertjes, herstelden recht en orde, zij het een weinig sentimentele versie ervan, en verleenden uiteindelijk gastvrijheid aan een zeloet die weldra op een elfde [september](#) zijn naam in de geschiedenis zou branden. Maar zover was het nog niet. Tot dan toe, in de jaren '90, had hij enkel geoefend.

Zijn filialen waren ook toen al actief in Europa waar de grens tussen moslims en christenen

brandde in het kruitvat dat de Balkan heet en iets verderop in Tsjetsjenië dat zich in 1994 onafhankelijk verklaarde. Naar het voorbeeld van de oude Sovjet-Unie verbrokkelde ook Joegoslavië. In 1991 scheurden Kroatië en Slovenië zich los, daarin gesteund door het Westen. Weldra volgden Slovenië en Bosnië. De verschillende bevolkingsgroepen raakten verwickeld in uitzichtloze en bloedige conflicten. Europa keek verschrikt en machteloos toe. Een nieuwe vreselijke term deed zijn intrede, 'etnische zuiveringen'. Die vonden op nog grotere schaal plaats in verschillende Afrikaanse landen, waarbij vooral de massamoord op de Tutsi's van Rwanda tot de verbeelding sprak. Op het zwarte continent gijzelden cynische krijgsheren kinderen om ze te gebruiken als vechtmachines en kanonnenvlees. Ook dat was nieuw.

Met het Westen ging het minder goed dan de beurskoersen deden vermoeden. Er broeide iets en dat bleek uit een reeks zwarte zondagen en de opkomst van bijvoorbeeld Forza Italia, niet toevallig de partij, of liever de onderneming van een mediamagnaat. In Groot-Brittannië hervormde het politieke wonderkind Tony Blair de Labour-partij in liberale richting en voerde ze van de ene overwinning naar de andere, daarbij geholpen door een andere mediabon, de grootste van allen, Rupert Murdoch, die daarvoor rijkelijk werd beloond.

Midden de ineenstorting van het Rode Rijk en de verwarring die daarmee gepaard ging, ontketende de heerser over Tweestromenland op een dag, vroeg in augustus van 1990, een nieuwe veldtocht, nu tegen Koeweit, na de vorige, in de jaren '80, die tamelijk rampzalig was afgelopen tegen Iran en zijn antipathieke ayatollahregime. Met Iran bleef alles grosso modo rustig in dit decennium. Later bleek dat Teheran die stilte benutte om in het grootste geheim een dubieus atoomprogramma op poten te zetten dat in onze tijd tot een nieuwe oorlog kan leiden.

Toch waren de jaren '90 optimistische, misschien wel de laatste zorgeloze jaren van het Westen. Bill Clinton heerste na Reagan en vader Bush, en een lange periode van Republikeins bestuur. Clinton was een geboren entertainer een apostel van Adolphe Sax, van het vrouwelijk schoon, en van het eigenlijk en oneigenlijk gebruik van sigaren. De kiezer nam hem dat niet kwalijk want het ging goed met de economie. Erg goed. Tegen het einde van het decennium groeiden de bomen tot in de hemel.

Ook met de kunst ging alles prima. Bij ons zagen we de internationale doorbraak van een generatie op vrijwel alle domeinen, van mode tot beeldende kunst, van literatuur tot theater, dans en muziek, klassiek zowel als pop. Een soort dijkbreuk, een Belgische golf. Het was een enigmatisch verschijnsel dat zich niet liet verklaren door een cultuurbeleid dat zelden genereus of verlicht was geweest. Maar misschien was het precies dat. In elk geval, de wereld was er klaar voor.

Toen, in 1993, stierf koning Boudewijn onverwacht tijdens een vakantie in Motril, en met hem stierf een tijdperk. Het volk voelde dat en kwam massaal op straat om afscheid te nemen. De rouw om de tragische vorst was zo massaal en verrassend dat gesproken werd van een 'politiek feit' door commentatoren en politici die zich eerder hadden uitgesloofd om het publiek te overtuigen van staatsvormingen omdat het land een fossiel was uit een vervlogen tijdperk. Blijkbaar bestond er dus toch, in weerwil van wat jarenlang was voorgehouden, een 'Belgisch gevoel'. Daar werd verder geen acht op geslagen, en ook nu nog niet.

Halfweg het decennium ging een bedrijf uit Poperinge op Nasdaq. Lernout&Hauspie was pas acht jaar oud en ontwikkelde spraakherkenningstechnologie, een soort geheime kennis waar

interesse voor bestond tot ver buiten de grenzen. Op zijn hoogtepunt vertegenwoordigde het bedrijf bijna 10 miljard dollar. Het ging in 2001 over de kop in een schandaalsfeer. Een massa goedgegelovige investeerders scheurde zijn broek en in de gehavende broek der politici werd een nieuw haak gereten. Er waren wel meer zekerheden die om dezelfde reden van boekhoudkundige creativiteit instortten. De Amerikaanse energiereus Enron was er een. De gigant was topsponsor van de nieuwe Amerikaanse president Bush, van wie wekenlang onzeker bleef of hij wel verkozen was en die beter wilde doen, maar helaas minder schrandere was, dan zijn vader. Het volkscapitalisme vierde hoogtij toen de jonge Bush aantrad. De beurs was een casino waar je altijd won. Enron en Lernout&Hauspie waren de eerste barstjes.

Het was ook de tijd waarin het Vlaams Blok de ene verkiezingsoverwinning aan de andere reeg als was de partij de donkere stem van een of ander onafwendbaar onheil. In de loop van de jaren '90 verdubbelde het zijn stemmenaantal. Het ongenueanceerd en rauw politiek discours bleek steeds minder te storen. Het decennium eindigde niet met een hogere verfijndere vorm van beschaving, geen intelligent vernieuwende visie op samenleving en democratie, geen herbronning van de fundamenten van de cultuur, geen geestdrift.

Donkere wolken pakten zich samen. Maar er was ook een silver lining. De wetenschap bleef spectaculair evolueren, geholpen door even spectaculair evoluerende communicatie- en researchmiddelen. Aids dat in de jaren '80 epidemische vormen begon aan te nemen en slachtoffers maakte die tot de verbeelding spraken, werd in de jaren '90 enigszins onder controle gebracht. Mannen met erectiestoornissen kregen viagra. In beide gevallen versterkte dat de seksuele bevrijding en de cultus van de jeugd die begonnen waren in de jaren '60 en waar de pil zoveel toe had bijgedragen. Het onderscheid tussen de geslachten vervaagde steeds verder en dat veroorzaakte rolonzekerheid en psychische problemen. Ongemerkt sneuvelden seksuele stereotiepen.

Over de volksgezondheid rezen nog meer vragen. In eigen land maakte de dioxinecrisis de kippen tot een gevaar. De opwarming van de planeet duurde onverminderd voort wegens een accelererende, globale verslaving aan olie. Experimenten met genetische manipulatie openden de doos van Pandora. In 1990 werd in Lelystad de transgene stier Herman geboren uit een gemanipuleerde eicel. Zes jaar later zag Dolly, het eerste gekloonde schaap, het levenslicht in het Roslin Institute van Edinburgh in Schotland. De wereld wist niet goed wat daarvan te denken maar zoveel was duidelijk, op de drempel van het nieuwe millennium was de planeet niet het paradijs geworden van vrijheid en welvaart voor iedereen. Het was dansen op meer dan een vulkaan, een dans van verwarring en onzekerheid.

Als was dit allemaal voorvoeld stroomden de mensen massaal naar de bioscoop om de topper te zien van de jaren '90, Titanic, die tot dit jaar de succesvolste film was aller tijden.

Ik dank u.